

Издање научне грађе

„Огањ гори међу две планине“: Братско-сестрински односи у српским народним баладама из Белог Тимока

Зоја Карановић и Весна Ђукић

Зоја Карановић и Весна Ђукић су забележиле око 250 лирских и лирско-епских народних песама у селима око Белог Тимока 1997. и 1998. године. У прилогу се доноси неколико песама с темом братско-сестринских односа. Песме су казивале: Божика Живадиновић (Боровац), Николица Јовановић (Врбица), Б. Јоцић (Селачко) В. Крстић (Селачко), Слободанка Милошевић (Дебелица), Љубица Пујић (Ошљане), Н. Рајковић Селачко), Магдалена Спасић (Ново Корито).

Кључне речи: српске лирско-епске народне песме, Бели Тимок, братско-сестрински односи, теренско истраживање.

1. Два су брата јако живували

Два су брата јако живували,
Неку сестру много милували,
По милос јо' ножеве купили,
По радос јо' коре позлатили.

[...]

Проговара кучка Павловица:

– „Леле Павле, леле господаре,
На зло, Павле, сеју милувамо,
Убола ти два сива сокола!“

– „Зашто, селе, да од Бога нађеш?“

– „Нисам, брале, живота ми мога.“

Кад је прошла недељица дана,

Проговара кучка Павловица:

– „Леле Павле, леле господаре,
На зло, Павле, сеју милувамо,

По милос јо' ножеве купимо,
По радос јо' коре позлатимо,
Убола ти коња на ливаду!“
– „Зашто, селе, да од Бога нађеш?“
– „Нисам, брале, живота ми мога.“
Те не прође неколико време,
Проговара кучка Павловица:
– „Леле Павле, леле господаре,
Ти си седиш у ладне механе,
Па си пијеш вино и ракију.
На зло, Павле, сеју милувамо,
Убола ти чедо у колевци!“
– „Зашто, селе, да те Бог убије?“
– „Нисам, брале, живота ми мога,
Живота ми и мога и твога.
Ако мене верувати нећеш,
Изведи ме на дела голема,
Па ме вежи коњим' за репове,
Па нагони коњи преко поље,
Нек ме коњи живу растрзају,
Па ме сечи чирек по чирека,
Па наћити трње и грмање,
Нек ме једу орле и гарвање.“
Тој учини Павле господаре.
Изведе ју на дела голема,
Па ју веже коњим' за репове,
Па нагони коњи преко поље,
Па је коњи живу растрзаше.
Где је пала њојна руса коса
Створило се сено, детелина.
Гди су пали њојни црни очи,
Створили се два бистра кладенца.
Гди су пале њојне т'нке руке,
Створиле се две т'нке тополе.
Гди је пало њено цело тело,
Створила се црква Раваница.
Разболе се кучка Павловица,
Боловала девет годин' дана,
Кости јо' је трава проницала.
– „Леле Павле, леле господаре,
Де ме води твоје сестре цркве.“
Далеко ју црква угледала

И из цркву нешто проговара:
– „Натраг, натраг, кучка Павловице,
Ти си мене с брата омразила.“
– „Леле Павле, леле господаре,
Де ме води на дела голема,
Па ме вежи коњим' за репове
Нек ме коњи живу растрзају.“
То учини Павле господаре.
Изведе ју на дела голема,
Па ју врза коњим' за репове,
Те је коњи живу растрзаше.
Гди је пала њојна руса коса
Створило се трње и коприве.
Где је пало њено цело тело,
Створило се зелено језеро,
У језеро дете у колевци,
Змије вију, очи да попију.

(Магдалена Спасић, Ново Корито)

2. Сеја брата на вечеру звала

Сеја брата на вечеру звала:
– „Ајде, брале, са мнош вечерати.“
– „Синоћ сам ти у кафане био,
Са Турцима кавгу завадио.
Убио сам јединку у мајке,
А цар нече ни сребро ни злато,
Веће оче у замену главу.“
Сеја брата на вечеру звала:
– „Ајде, брале, са мнош вечерати.
И ја имам до три мила сина,
Једнога чу цару поклонити.“
Кад ујутро јутро освануло
Кука мајка кано кукавица,
А преврта кано ластавица:
– „Ако ли чу сина Милована,
Милован је прво миловање.
Ако ли чу сина Радована,
Радован је друго радовање.
Ако ли чу сина Симеона,

Симеон је материн мезимац,
 Устај, сине, синуло је сунце,
 Тебе ујка у сватове зове,
 Да му будеш девер уз девојку.“
 Уста сине и појаша коња.
 Кад је пошо низ поље широко
 Отуд иду три Турчина млада.
 Један вели: „Ја, добра јунака!“
 Други вели: „Како ће га прежалити мајка?“
 Трећи чути, ништа не говори,
 Ману сабљу, одсече му главу.
 Мртва глава, језик проговара:
 – „Метите ми главу у зобницу,
 Носите ме мојој старој мајци,
 Да не прача сина у деверство,
 У деверство, ујкино неверство.“

(Љубица Пујић, Ошљане)

3. Огањ гори међу две планине

Огањ гори међу две планине,
 Момак спава међу две девојке,
 Међу Мару и међу Марију.
 Мару љуби, а Марију неће.
 Марија му потијом говори:
 – „Љуби мене, момче нежењено.“
 – „Љубил би те, Маријо девојко,
 Али не смем од твојега брата.“
 – „Ја ћу брата лако отровати.
 Одвешћу га у гору зелену,
 Преврнућу дрвље и камење,
 Па ћу наћи змију редовкињу,
 Пресешћу ју преко сама среда,
 Наточићу један кондир једа:
 – ’Пини, брале, медену ракију.’
 – ’Пини, селе, ти си постареја.’
 – ’Пини, брале, на теб’ намењена.’“
 Како се је лако понапио,
 Онда је се мртав са земљу саставио.

(Слободанка Милошевић, Дебелица)

4. Сунце греје међу две планине

Сунце греје међу две планине,
А ја лего међу две Влаине,
Међу Анку и међу Јованку.
Анку љуби, а Јованку неће.
Проговара Јованка девојка:
– „Љуби мене, и ја сам девојка!“
– „Љубил би те, Јованко девојко,
Али не смем од твојега брата,
Где ме види, с’с прсти ми прети,
Где ме сретне, сабљу на мен’ креће,
Где ме чује, с ланци потпроује.“
– „Љуби мене, не бој се од брата,
Ја ћу брата лако уморити!
Отидоћу у гору зелену,
Преврнућу дрво и камење,
Уватићу змију ридовкињу,
Замедићу за брата ракију,
Испратићу брата на орање.“
Испатила брата на орање,
Па омесила белу погачу,
Па замеди медену ракију,
Од ту змију ридовкињу,
И однела брату на орање.
– „Добро јутро, мили брате,
Стани мало, волове одмори.“
Братац стаде и на плуг седеше.
Сестра њему тихо говорила:
– „Де ми, брале, седи да одмориш
И да пијеш медену ракију.“
Он почео погачу да ломи.
– „Пи ми прво медену ракију.“
– „Пи ми, сестро, ти си постарија.“
– „Ја сам пила док сам ју мдила!“
Трипут пину и у бразду паде.
Сестра га је с рало заринула.
[И сас волови заорала.]

(Н. Јовановић, Врбица)

5. На планин' се три снега белију

На планин' се три снега белију:
Један лањски, други ономлањски,
А тај трећи од ову годину.
Кад почеше сви три да копнеју,
Тад долази Сава и Морава.
Сава ваља дрвље и камење,
А Морава три нова дућана.
У дућана Лаза перореза,
Пореза се по деснице руке.
Нико не сме Лазу да упита,
Упита га сестрица Милица:
– „Брале Лазо, боли ли те рука?“
– „Сестро мила, не боли ме рука,
Већ ме боли срце за девојку.“
– „Брале Лазо, за коју девојку?“
– „Сестро мила, за нашу комшику.“
– „Брале Лазо, не л' ни је кумица?“
– „Сестро мила, она кумство не зна.“

(Тихослава Никодијевић, Дебелица, 16. 4. 1998)

6. Јанко коси сено на планину

Јанко коси сено на планину,
Јана бели платно на белилку.
Мајка Јану од белилку звала:
– „Ајде, Јано, горе на планину,
Да однесеш своме брату ручак.“
– „За све сам те, мајко, послушала,
А за тој те послушати нећу.
Ја отидо горе на планину,
Па му реко: – Добро јутро, брале.
– Бог помогао, моја верна љубо.
Ја му велим: – Змија те ујела!
Он ми рече: – С твоји оштри зуби.“

(Бојика Живадиновић, Боровац)

7. Пошла је сестра Бојана

Пошла је сестра Бојана
С милога брата Дејана
У гору лисник да дену.
Денули, па га зденули,
Па пошли дома да иду.
Дејан си сестри говори:
– „Сестро ле, сестро Бојано,
Толику гору пројдомо,
Нигде се млади не љубимо!“
Сестра си брату говори:
– „Брале ле, брале Дејане,
Не ли смо јадни браћија,
Мојата мама и твоја?
Не ли су јадне сестрице,
А ми смо њина дечица?“
Братац си сестри говори:
– „Сестро ле, сестро Бојано,
Широко поље крај нема,
Дубоко море дно нема,
Убава мома род нема.“

(Николица Јовановић, Врбица)

8. Пошла је сестра Бојана (2)

Пошла је сестра Бојана
С милога брата Дејана
У гору, лисник да дену.
Денули, па га зденули,
Па пошли дома да иду.
– „Чујеш ме, сестро Бојано,
Чујеш ме што ћу ти кажем.
Оволку гору пројдомо
Нигде ти цвеће не узо,
А камо л' да те пољубим.“
– „Чујеш ме, брате Дејане,
Чујеш ме што ћу ти кажем:
Не ли смо јадна браћија
Мојиот башта и твојот?“

Не ли су јадна браћија
Мојата мајка и твоја?
Не ли су јадне јетрве,
А ми смо њина дечија?“
– „Слушај ме, сестро Бојано,
Слушај ме што ћу ти кажем:
Широко поље крај нема,
Дубока вода брод нема,
Ситница риба слас нема,
Сугаре јаре блеј нема,
Јалова овца плод нема,
Високо дрво лад нема,
Убава мома греј нема.“

(В. Крстић, Селачко)

9. Пошла Стана да кумује

Пошла Стана да кумује,
С мила брата, са Стојана.
Прошли гору, не зборили.
Кад су били накрај горе,
Стану Стана да се мије,
Сину Стана као слнце.
Стојан Стани проговара:
– „До сад си ми сестра била,
А од сада верна љуба.“

(Б. Јоцић, Селачко)

10. Пошла Станка, јадно ле, пошла Станка

Пошла Станка, јадно ле, пошла Станка,
Пошла Станка да кумује.
С милог брата, јадно ле, с милог брата,
С милог брата, са Стојана.
Сву су гору пребродили,
Нигде кума не најдоше.
Кад стигоше у горицу,
У горицу, до водицу,

Оми Станка бело лице,
Сину лице како слунце.
Проговара брат Стојане:
– „До саг си ми сестра била,
А од сага верна љуба.“
– „Чек, причекај, мили брате,
Да напишем мајци писмо,
Да ми прати ситну мрежу,
Ситну мрежу београдску,
Да премрежим бело лице,
Да не сија како слунце,
Да не будем брату љуба,
Брату љуба, мајци снаа.“

(Нада Рајковић, Селачко)

“Flames Ablaze Between Two Mountains”: Brother and Sister Relationships in Serbian Folk Ballads from Beli Timok Area

Zoja Karanović and Vesna Đukić

Summary

During 1997 and 1998, Zoja Karanović and Vesna Đukić recorded 250 lyric and lyric-epic folk songs from villages along Beli Timok river (East Serbia). The paper presents several songs clustered around brother-sister relationship. Songs were performed by: Božika Živadinović (Borovac), Nikolica Jovanović (Vrbica), B. Jocić (Selačko), V. Krstić (Selačko), Slobodanka Milošević (Debelica), Ljubica Pujić (Ošljane), N. Rajković (Selačko), Magdalena Spasić (Novo Korito).

Keywords: Serbian lyric-epic folk songs, Beli Timok (East Serbia), sibling relationships, brother and sister, field research.

проф. др Зоја Карановић
Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду
Е-пошта: zojakaranovic0@gmail.com

Примљено: 31. 7. 2022.
Прихваћено: 15. 9. 2022.